

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

304

Gospodarka turystyczna w regionie

**Rynek turystyczny – współczesne trendy,
problemy i perspektywy jego rozwoju**

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-366-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska , Indywidualne <i>city break</i> jako reprezentacyjny trend turystyki europejskiej w XXI wieku.....	11
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska , Rynek prywatnych apartamentów jako uzupełnienie oferty hotelarskiej w Poznaniu	19
Agata Balińska , Konkurencyjność Polski Wschodniej jako destynacji turystycznej w ocenie słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku SGGW	29
Katarzyna Bieluszko , Oczekiwania klientów hotelowych dotyczące cen w Internecie a działania hoteli na rynku elektronicznej dystrybucji.....	40
Krzysztof Celuch , Rola jednostek Convention Bureau w marketingu regionów turystycznych w Polsce	50
Ewa Dziedzic , Polityka kulturalna władz miejskich a rozwój turystyki.....	60
Piotr Gryszel , Wielokulturowość Dolnego Śląska jako produkt edukacyjnej turystyki kulturowej	69
Mikołaj Jalinik , Perspektywy rozwoju gospodarstw agroturystycznych na obszarze Puszczy Białowieskiej	78
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka , Rola turystyki społecznej w równoważeniu konsumpcji turystycznej	90
Mirosław Januszewski , Zróżnicowanie aktywności turystycznej młodzieży uczącej się w powiecie wałbrzyskim.....	103
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak , Lokalne grupy działania jako przykład współpracy sieciowej sprzyjającej tworzeniu produktu turystycznego	114
Zygmunt Kruczek , Znaczenie szlaków kulturowych dla rozwoju turystyki edukacyjnej	124
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk , Strategia <i>hands-on activity</i> w turystyce wiejskiej i jej wykorzystanie w tworzeniu edukacyjnych produktów turystycznych.....	134
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski , Apiturystyka jako forma turystyki edukacyjnej	144
Janusz Majewski, Marcin Idzik , Regionalne zróżnicowanie aktywności turystycznej Polaków	153
Andrej Malachovský, Simona Murínová , Cestovný ruch na Slovensku v kontexte vývoja v Európe.....	163
Barbara Marciszewska , Turystyka edukacyjna – kontekst społeczny i ekonomiczny	174

Mirosław Marczak , Branding w turystyce – przykłady wykorzystania przez narodowe organizacje turystyczne w wybranych krajach	182
Izabela Michalska-Dudek , Pojęcie, rodzaje i motywy lojalności klientów przedsiębiorstw turystycznych	191
Agnieszka Niezgoda , Prosument na rynku turystycznym – próba zdefiniowania	203
Stefan Nowak , Struktura finansowania działalności lokalnych organizacji turystycznych	211
Katarzyna Orfin , Rola platform internetowych w działaniach promocyjnych jednostek terytorialnych w zakresie turystyki	220
Eugenia Panfiluk , Analiza ekonomicznych wyników działalności inwestycyjnej w sektorze turystycznym. Studium przypadku województwa podlaskiego	230
Renata Przeorek-Smyka , Determinanty prawne zrównoważonego rozwoju turystyki w Unii Europejskiej i w Polsce. Wybrane problemy	241
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Wpływ migracji osób starszych na rynek pracy w obszarach atrakcyjnych turystycznie w Polsce.....	253
Andrzej Rapacz , Możliwości finansowania rozwoju turystyki społecznej w Polsce.....	264
Kristina Šambronská, Daniela Matušiková, Anna Šenková , Measuring service quality of hotel establishments on the base of GAP model with emphasis of dimension of service reliability	274
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Targi jako platforma bezpośredniej komunikacji branżowej (w świetle opinii zwiedzających Międzynarodowe Targi Gastronomiczne EuroGastro 2012).....	283
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Popyt na rynku turystyki wiejskiej w Polsce w świetle badań empirycznych	291
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specyfika turystyki edukacyjnej na obszarach chronionych. Studium przypadku polskich parków narodowych	304
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , Analiza ofert polskich touroperatorów na sezon 2012/2013 na podstawie turystyki wyjazdowej do Tunezji – jednego z najpopularniejszych kierunków wakacyjnych.....	314
Adam R. Szromek , Wskaźniki funkcji turystycznej i ich współzależność z innymi wskaźnikami ekonomicznymi na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2000-2010	325
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Motywy uprawiania turystyki aktywnej przez studentów	339
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Ocena postaw społeczności lokalnej do rozwoju turystyki na przykładzie zwierzyńca	347
Piotr Zawadzki , <i>City placement</i> jako element promocji produktu turystycznego miast	358

Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Atrakcyjność turystyczna Buska-Zdroju w opinii jego mieszkańców.....	368
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Poniemie jako przykład przestrzeni o szerokich możliwościach rozwoju turystyki edukacyjnej.....	379

Summaries

Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska, Individual city break as a representative trend in the XXIst century European tourism.	18
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska, Private apartments as a complement for hotels. Case study of Poznań accommodation market.....	28
Agata Balińska, Competitiveness of eastern Poland as a tourist destination in the opinion of students of the University of the Third Age of Warsaw University of Life Sciences	39
Katarzyna Bieluszko, Customer expectations for online hotel prices and hotels activities on the e-market.....	49
Krzysztof Celuch, The role of Convention Bureaux in tourism regions marketing in Poland.....	59
Ewa Dziezic, Cultural policy of city governments vs. tourism development	68
Piotr Gryszel, Multiculturalism of Lower Silesia as a product of educational cultural tourism	77
Mikołaj Jalinik, Functioning and development prospects of agritourism farms in Białowieża municipality.....	89
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka, The role of social tourism in balancing tourism consumption	102
Mirosław Januszewski, Tourism activities diversification of the learning youth in Wałbrzyski district	113
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak, Local Action Groups as an example of cooperation network favorable in creating a tourism product....	123
Zygmunt Kruczek, The importance of cultural routes for the development of educational tourism.....	133
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk, The strategy of hands-on activity in rural tourism and its use in creating tourism educational products.....	143
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski, Apitourism as a form of educational tourism.....	152
Janusz Majewski, Marcin Idzik, Regional differentiation of tourism activity of Poles.....	162
Andrej Malachovský, Simona Murínová, Tourism in Slovakia in the context of development in Europe	173

Barbara Marciszewska , Educational tourism: social and economic context	181
Mirosław Marczak , Branding in tourism: examples of its use by National Tourism Organizations (NTO) in selected states	190
Izabela Michalska-Dudek , Notion, types and motives of loyalty of tourist enterprises clients	202
Agnieszka Niezgoda , Prosumer on the tourist market – attempt to define	210
Stefan Nowak , Financial structure of Local Tourist Organizations	219
Katarzyna Orfin , Role of internet platforms in promotion activities of territorial units in the area of tourism.....	229
Eugenia Panfiluk , The analysis of economic results of investment activity in tourist sector. Case study of Podlasie Voivodeship	240
Renata Przeorek-Smyka , Law determinants of sustainable tourism development in the UE and Poland. Selected problems	252
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Retirees and their influence on the labour market in tourists areas in Poland	263
Andrzej Rapacz , Possibilities for financing the development of social tourism in Poland.....	273
Kristína Šambronská, Daniela Matušíková, Anna Šenková , Pomiar jakości obsługi hoteli na podstawie modelu GAP z podkreśleniem wymiaru niezawodności usług.....	282
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Fairs as a platform of the trade direct communication (on the basis of the opinions of visitors of International Food Service Trade Fair EuroGastro 2012)	290
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Demand on the market of rural tourism in Poland in the light of empirical studies	302
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specifics of educational tourism in protected areas. Case study of Polish national parks	313
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , The analysis of Polish tour operators' offers for the season 2012/2013 on the basis of an outbound tourism to Tunisia – one of the most popular holiday destinations.	324
Adam R. Szromek , Indicators of tourist function and their correlation with other economic indicators on the example of Polish economy in 2000-2010..	338
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Students' motivations for participation in active sport tourism	346
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Evaluation of residents' attitudes to tourism development on the example of Zwierzyniec ..	357
Piotr Zawadzki , City placement as an element of town tourism product promotion	367
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Tourist attractiveness of Busko-Zdrój in the opinion of its inhabitants	378
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Ponidzie as an example of the area with the wide range of development opportunities in terms of educational tourism.....	388

Artur Zieliński

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Krzysztof Czerwiński

Samorządowe Gimnazjum nr 1 w Busku-Zdroju

PONIDZIE JAKO PRZYKŁAD PRZESTRZENI O SZEROKICH MOŻLIWOŚCIACH ROZWOJU TURYSTYKI EDUKACYJNEJ

Streszczenie: Ponidzie jako nazwa krainy funkcjonuje mocno w świadomości mieszkańców tego terenu. Termin określa obszar o swoistej specyfice historyczno-kulturowej, a także o osobliwej przyrodzie i krajobrazie. Ze względu na swoją wyjątkowość doskonale nadaje się nie tylko do rozkwitu funkcji uzdrowiskowej, z którą obecnie najczęściej jest kojarzony, ale także do rozwoju turystyki edukacyjnej w bardzo szerokim zakresie. Głównym celem pracy jest wskazanie płaszczyzn takich możliwości „eksploatacji” Ponidzia. Wyniki studiów dowodzą, że opisywany region z powodzeniem może być wykorzystywany w dydaktyce szkolnej na różnych poziomach i kierunkach kształcenia. Różnorodność pod względem geologicznym, m.in. powszechne zjawiska krasu gipsowego, a w konsekwencji występowanie wielu jaskiń, ponorów, wywierzyisk, wąwozów, lejów, uwałów [Łajczak i in. 2013a] oraz osobliwych jezior krasowych [Zieliński 2013] sprawiają, że będzie to cenna przestrzeń dla geoturystów. Występowanie różnorodnych zbiorowisk kserotermicznych, słonorośli i istnienie w ich sąsiedztwie innych ekosystemów wodnych warunkują możliwość rozwoju bioturystyki. Poza tym godna uwagi jest mnogość cennych obiektów dziedzictwa kulturowego. Jednak zainicjowanie dynamicznego rozwoju turystyki edukacyjnej na Ponidziu będzie wymagało szerszej kampanii informacyjnej i ściślejszej współpracy podmiotów turystycznych tam funkcjonujących. Konieczne wydaje się także podniesienie poziomu wiedzy miejscowej ludności o wyjątkowych cechach zamieszkiwanego terenu.

Słowa kluczowe: Niecka Nidziańska, Ponidzie, turystyka edukacyjna, georóżnorodność, kras.

1. Wstęp

Ponidzie to potoczna nazwa obszaru, który obejmuje środkową i dolną część dorzecza Nidy i znajduje się w południowej części województwa świętokrzyskiego. Pod względem podziału fizycznogeograficznego leży w Niecce Nidziańskiej, która z kolei wchodzi w skład podprovincji Wyżyna Małopolska i prowincji Wyżyny Polskie [Kondracki 2009]. Warto nadmienić, że nawet orientacyjne określenie gra-

nic Poniżnia jest problematyczne, kraina ta bowiem była bardzo różnie postrzegana przez krajoznawców [np. Massalski 1967; Pilichowie 1985; Cmoch 1996; Jurecki 2004] i przedstawiana w opracowaniach kartograficznych [Łajczak i in. 2013b] (rys. 1). Należy jeszcze nadmienić, że obszar ten od wielu lat koncentrował uwagę wielu badaczy [Richling i in. 2013].

Rys. 1. Granica Poniżnia zaproponowana przez M. i P. Pilichów (1985)

Źródło: opracowanie własne.

Warto zauważyć, że słowo Poniżnie szeroko wykorzystywane jest na wielu płaszczyznach (np. gospodarczej, edukacyjnej, turystycznej oraz w różnego rodzaju inicjatywach), szczególnie w powiatach buskim i pińczowskim. Świadczy to, że obszar ten najmocniej funkcjonuje w świadomości i swoistej tożsamości regionalnej mieszkańców tych powiatów. Powinien zatem być postrzegany jako region o osobliwej istocie przyrody i krajobrazu oraz specyfice historyczno-kulturowej, na którym kształtowało się państwo Wiślan.

2. Znaczenie turystyki edukacyjnej i jej funkcjonowanie w świetle wybranych przepisów prawa oświatowego

Działalność turystyczno-krajoznawczą w szkołach regulują m.in. zarządzenie i rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej [Zarządzenie... z dnia 29 września 1997 r.; Rozporządzenie... z dnia 23 grudnia 2008]. Obydwa akty noszą tytuł: „W sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki” i prezentują zadania stawiane przed turystyką. Należą do nich m.in.:

- poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii;
- poznawanie kultury i języka innych państw;
- poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego;
- wspomaganie rodziny i szkoły w procesie wychowania;
- upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży zasad ochrony środowiska naturalnego oraz umiejętności korzystania z zasobów przyrody;
- podnoszenie sprawności fizycznej;
- poprawa stanu zdrowia dzieci i młodzieży pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie;
- upowszechnianie form aktywnego wypoczynku;
- przeciwdziałanie patologii społecznej;
- poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach [Janowski 2003].

Szczególnie ważny jest, że do najbardziej lubianych przez dzieci i młodzież form organizacyjnych procesu dydaktyczno-wychowawczego należy wycieczka. Daje ona możliwość bezpośredniego, osobistego wielostronnego, zmysłowego i umysłowego obcowania z różnorodnością zjawisk i faktów przyrodniczych, społecznych i technicznych. Jak podkreśla I. Janowski [2003], znaczenie wycieczek szkolnych w systemie dydaktyczno-wychowawczym wynika z ich humanistycznych walorów. Organizacja wycieczek umożliwia lepsze poznanie przez uczniów środowiska przyrodniczego, z jego uwarunkowaniami i walorami historyczno-kulturowymi. Zdaniem tego badacza, wycieczka stwarza uczniowi warunki rozwoju zdolności postrzegania, konfrontacji zdobytej wiedzy z rzeczywistością, kształtowania wyobraźni i myślenia oraz utrwalenia zdobytej wiedzy. Poza tym spełnia funkcję bodźca integrującego proces zdobywania wiedzy i jest ważnym elementem kształcenia wielostronnego, równoległego i interdyscyplinarnego. Bardzo często dzięki wycieczkom szkolnym uczniowie zaczynają pasjonować się geografią, historią, architekturą czy biologią.

Szczególna rola turystyki edukacyjnej znalazła swoje odzwierciedlenie w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego, podpisanej w formie rozporządzenia jako element reformy oświaty [Rozporządzenie... z dnia 23 grudnia 2008]. W odniesieniu m.in. do kształcenia geograficznego wskazuje się na konieczność korzystania w znacznie większym stopniu niż dotychczas z dokonywanych przez uczniów obserwacji bezpośrednich oraz jak najczęstszego nawiązywania do regionu, w którym uczeń mieszka. Wycieczki i zajęcia w terenie powinny być obowiązkowym, stałym i systematycznie stosowanym sposobem poznania geograficznego oraz kształtowania umiejętności w toku realizacji wymagań dotyczących: czytania, interpretacji i posługiwania się planem i mapą, rozpoznawania form rzeźby, roli czynników rzeźbotwórczych, wietrzenia i erozji, rodzajów i wykorzystania skał,

obserwacji pogody, nazywania elementów krajobrazu itp. Również nauczyciele biologii są zobowiązani do organizowania zajęć terenowych. Mają one za zadanie zwiększać świadomość ekologiczną i przyrodniczą, kształtować postawy i przekonania uczniów o konieczności racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody, zachęcać do podejmowania działań na rzecz przyrody i środowiska. Wyraźny nacisk na rozwój turystyki edukacyjnej przywodzi na myśl swoisty „powrót do korzeni”, na gruncie polskim bowiem znaczenie wycieczek szkolnych dostrzegła już Komisja Edukacji Narodowej (1773-1794), zachęcając do wykorzystywania tej formy zajęć w nauczaniu różnych przedmiotów [Wojtycza 2002]. Symboliczne dla działalności KEN jest zdanie ukazujące, jak bardzo starano się zachęcić uczniów do poznawania zjawisk w naturalnym dla nich środowisku: „Wprawując dzieci, aby gdziekolwiek się znajdą, znali wschód i zachód słońca, pomiarkowali jakie jest ich położenie względem tego i owego miasta. Aby naprzód znali swój kraj, a potem sąsiedzkie, bliskie” [Denek 1997].

3. Zasięg i metody badań

Ponidzie kojarzone jest przede wszystkim z funkcją uzdrowiskową, która wynika z istniejących tam od wielu lat i cieszących się renomą uzdrowisk Busko-Zdrój i Solec-Zdrój. Geneza tych ośrodków związana jest ze słonymi wodami siarczanyymi i solankami jodobromowymi [Czerwiński, Zieliński 2013]. Walory przyrodnicze i kulturowe regionu dostrzegane są znacznie mniej wyraziście. Zaskakujące jest, że tylko mały odsetek mieszkańców Ponidzia ma świadomość zamieszkiwania w ciekawym i pod wieloma względami wyjątkowym obszarze. Nawet skupisko osobliwości, w tym niezwykle rzadkich, gipsowych formacji geologicznych ze zjawiskami krasowymi, mineralnych źródeł, ciepłych wzgórz charakteryzujących się wyjątkową w skali kraju roślinnością, wydaje się niedostatecznie zauważane. Jednocześnie trzeba podkreślić, że Ponidzie pełne jest zabytków, od starożytnych grodzisk, przez liczne gotyckie budowle po dzieła XIX-wiecznych kamieniarzy.

W związku z powyższym podjęto wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego badania, których celem było ukazanie możliwości rozwoju turystyki edukacyjnej na Ponidziu. Założono, że walory opisywanego terenu z powodzeniem mogą być wykorzystane nie tylko w dydaktyce szkolnej, na różnych poziomach i kierunkach kształcenia, ale również w geoturystyce i bioturystyce.

Turystyka edukacyjna stanowi integralny element funkcjonowania szkoły, dlatego wśród nauczycieli szkół powiatu buskiego przeprowadzono anonimowe badania ankietowe. Z poszczególnymi respondentami kontaktowano się osobiście. W celu uzyskania jak najbardziej obiektywnych wyników studiami objęto pedagogów ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Ze względu na specyfikę przedmiotów szkolnych i wynikające stąd odmienne możliwości realizacji turystyki edukacyjnej, większość ankietowanych stanowili nauczyciele przyro-

dy, geografii, biologii i historii. Warto podkreślić, że adresatami badań byli zarówno dydaktycy zatrudnieni w szkołach miejskich, jak i na wsi. Biorąc pod uwagę kluczową rolę nauczycieli w realizowaniu analizowanego przedsięwzięcia, przedstawiony wyżej dobór uczestników badania wydaje się w pełni uzasadniony.

W badaniach ankietowych uczestniczyło 40 nauczycieli z 18 placówek (9 szkół podstawowych, 5 gimnazjów i 4 szkół ponadgimnazjalnych). Najwięcej było zatrudnionych w szkołach podstawowych (40%), gimnazjach (35%) oraz szkołach ponadgimnazjalnych (25%). Nauczyciele przyrody stanowili 35%, historii 22,5%, biologii 15%, geografii 12,5%. Odsetek pedagogów utożsamiających się głównie z innymi przedmiotami nauczania wyniósł 15% (np. kwalifikacje do nauczania kilku przedmiotów). Ankietowani reprezentowali różne przedziały wiekowe: grupa do 30 lat stanowiła 15%, od 31 lat do 40 lat – 30%, od 41 lat do 50 lat – 35% powyżej 51 lat – 20%.

Biorąc pod uwagę stopnie awansu zawodowego zestawienie ankietowanych przedstawia się następująco: nauczyciele stażyści 5%, kontraktowi 15%, mianowani 20%, dyplomowani 60%. Wykształceniem wyższym legitymowało się 100% badanych, przy czym w przypadku 85% były to studia magisterskie, natomiast 15% licencjackie. Struktura płci odzwierciedla znaczną feminizację zawodu nauczycielskiego: mężczyźni stanowili jedynie 12,5%. Miejsce pracy 42,5% ankietowanych znajduje się w mieście, natomiast 57,5% na wsi.

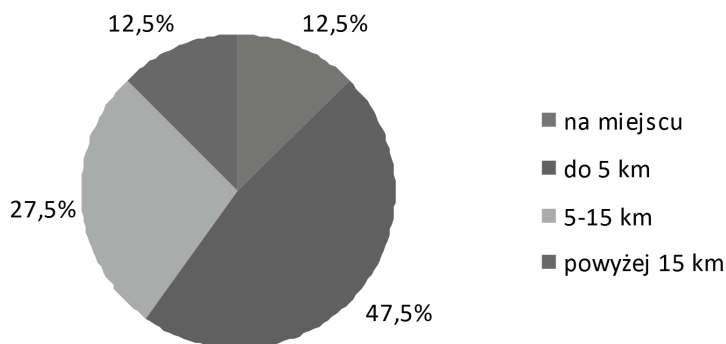
4. Znajomość wśród nauczycieli walorów Ponidzia w kontekście ich wykorzystania dla potrzeb turystyki edukacyjnej

Realizowanie turystyki edukacyjnej wymaga od nauczycieli jak najlepszej znajomości obszaru, na którym jest ona prowadzona. W związku z powyższym jedno z zadań ankiety dotyczyło oceny własnych kompetencji w tym zakresie w skali od 2 do 5 (2 – niedostateczny, 5 – bardzo dobry). Zdecydowana większość ankietowanych (70%) oceniła swoją wiedzę bardzo dobrze, 25% dobrze, a 5% dostatecznie. Spostrzeżono, że oceny dostateczne cechowały nauczycieli młodych, do 30 lat, z niewielkim stażem w zawodzie. Ponadto jedna z osób, która oceniła swoją wiedzę dostatecznie, stwierdziła, że jej podstawowym przedmiotem nauczania jest chemia, a więc przedmiot, który w mniejszym stopniu może być realizowany w terenie niż np. geografia, biologia czy historia. Trzeba jeszcze nadmienić, że analiza opisu wymienianych przez badane osoby miejsc potwierdza dobry i bardzo dobry poziom merytorycznej wiedzy pedagogów w odniesieniu do badanego obszaru.

Odpowiedzi dotyczące obiektów i miejsc uważanych za najbardziej atrakcyjne na Ponidziu były mocno zróżnicowane. Dały się tu zauważyć dwie prawidłowości. W pierwszej kolejności nauczyciele oceniają atrakcyjność przez pryzmat nauczanego przez siebie przedmiotu. Geografowie kierowali się przede wszystkim walo-

rami przyrody nieożywionej, nauczyciele biologii różnorodnością flory i fauny, historycy zaś zabytkami architektury i dziedzictwa kulturowego. Jako najbardziej atrakcyjne na Poniidziu 80% geografów wskazało obiekty przyrody nieożywionej, 83% biologów – bogactwo flory i fauny, a zabytki architektury i dziedzictwo kulturowe – 77,5% historyków. Wśród obiektów przyrody najczęściej wymieniane były Rezerwat Skorocice z unikatowymi elementami krasu gipsowego, stanowiska roślin stepowych i słonorośla. Z kolei wśród zabytkowych miejsc dominowała Wiślica. Holistyczne postrzeganie środowiska geograficznego w największym stopniu wykazują nauczyciele przyrody (71%), którzy umiejętnie łączyli m.in. występowanie gipsu z roślinnością stepową lub wydobycie wapieni z ich późniejszym wykorzystaniem przy wznoszeniu historycznych obiektów architektonicznych.

Spostrzeżono wyraźny związek lokalizacji szkół z położeniem wskazywanych obiektów (rys. 2). Większość wymienianych walorów i atrakcji krajoznawczych zlokalizowana jest w odległości do 5 km od szkoły (47,5%, oraz w odległości od 5 do 15 km (25,5%).

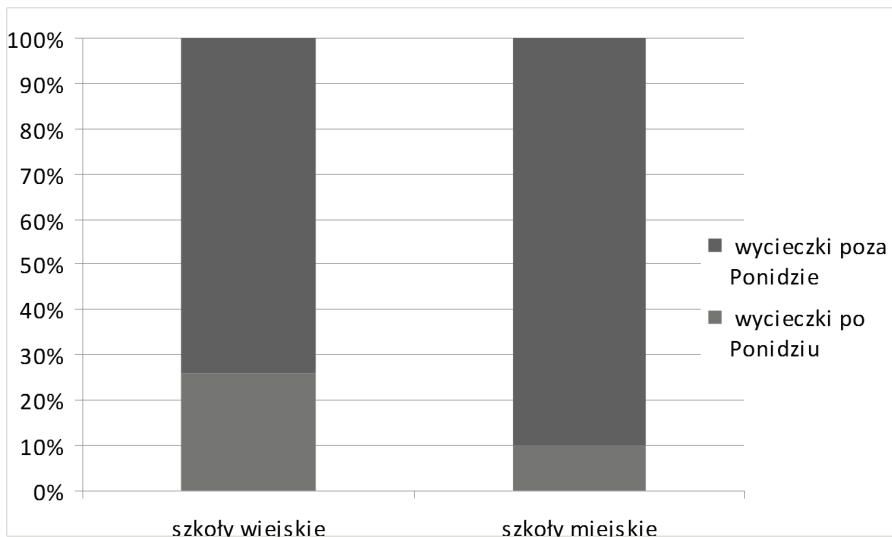
Rys. 2. Odległość obiektów krajoznawczych wykorzystywanych przez nauczycieli w ramach zajęć o charakterze turystyczno-edukacyjnym

Źródło: opracowanie własne.

Na atrakcyjność własnej miejscowości oraz obszarów położonych ponad 15 km od miejsca lokalizacji szkoły wskazał taki sam odsetek ankietowanych (12,5%).

Zestawienie destynacji zrealizowanych wszystkich przedsięwzięć turystyki edukacyjnej wykazało, że jedynie 18% zajęć w terenie odbywało się w obrębie Poniidzia. Interesujące jest ponadto zróżnicowanie odpowiedzi na pytanie dotyczące kierunków wyjazdów w zależności od położenia szkoły. W przypadku szkół znajdujących się na wsi Poniidzie było celem 26% wyjazdów, a ze szkół miejskich jedynie 10% (rys. 3). Często o takiej sytuacji decyduje nie tylko świadomy wybór, lecz także względy finansowe. Większe możliwości finansowe rodziców uczniów szkół miejskich powodują, iż oczekiwania dotyczące turystyki edukacyjnej są tam większe i szersze. Część respondentów wskazuje przyczyny ekonomiczne jako

jeden z problemów ograniczania realizowania przedsięwzięć związanych z turystyką edukacyjną.

Rys. 3. Zasięg wycieczek edukacyjnych organizowanych przez nauczycieli w szkołach wiejskich i miejskich

Źródło: opracowanie własne.

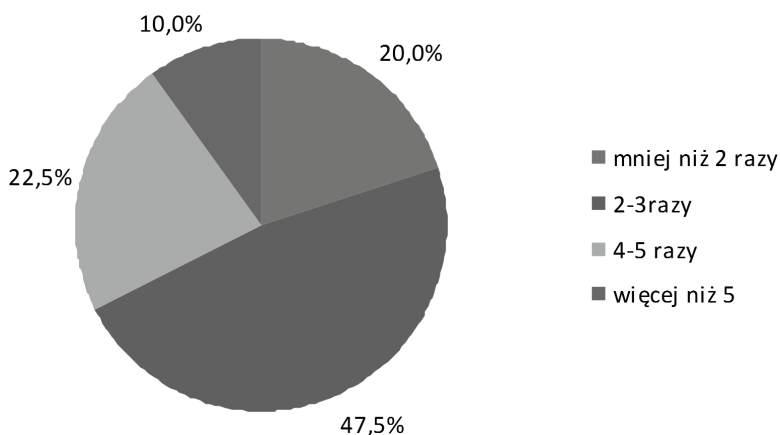
Zdaniem badanych dydaktyków najbardziej atrakcyjne na Poniżaniu są:

- Busko-Zdrój: Sanatorium „Marconi”, park zdrojowy, kościół Świętego Leonarda z 1699 r., kaplica Świętej Anny;
- Wiślica: bazylika ze słynną „płytą orantów”, Dom Długosza;
- Stopnica: gotycki kościół ufundowany przez Kazimierza Wielkiego, kaplica, barokowy zespół klasztorny;
- Nowy Korczyn: gotycko-renesansowy kościół farny Świętej Trójcy, kościół Świętego Stanisława i dawny klasztor Franciszkanów;
- Nadnidziański Park Krajobrazowy: elementy krasu gipsowego, naturalna dolina Nidy, roślinność kserotermiczna, liczne zabytki;
- Szaniecki Park Krajobrazowy: krajobraz wzgórz wapiennych i gipsowych z formami krasu gipsowego, ciepłolubne zbiorowiska roślin, liczne kamieniołomy;
- Kozubowski Park Krajobrazowy: krajobraz wzgórz lessowych z formami erozyjnymi, lasy grądowe z udziałem ciepłolubnych gatunków roślin;
- rezerwat Skorocice: unikatowa dolina krasowa z roślinnością stepową;
- rezerwat Owczary: słonorośla występujące w niszy słonego źródła siarczanowego;
- rezerwat Krzyżanowice: fragment kuesty gipsowej z rzadkimi roślinami i owadami stepowymi;

- pomnik przyrody Chotel Czerwony: odsłonięcia gipsów wielokryształicznych, tzw. Szklicowych;
- rzeka Nida: warunki do uprawiania turystyki kajakowej, meandry, unikatowa struktura geomorfologiczna – delta środkowej Nidy między Motkowicami a Skowronem;
- ścieżka rowerowa Busko–Wełecz–Kameduły o długości 18 km; w jej bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się dwa pomniki przyrody: sosna pospolita w Wełczu oraz trzy dęby szypułkowe w Kamedułach;
- pieszy szlak czerwony: rezerwat „Owczary”, grodzisko w Szczaworyżu, pałac w Zborowie;
- pieszy szlak niebieski: kościoły gotyckie w Gorysławicach i Chotlu Czerwonym, rezerwaty „Przęślin” oraz „Skorocice”, miejsce bitwy pod Grochowiskami;
- ścieżka dydaktyczna średniowieczna Wiślica (historyczna);
- ścieżka dydaktyczna Stradów pradziejowy i wczesnośredniowieczny (historyczna);
- ścieżka dydaktyczna w rezerwacie Skorocice (geologiczno-botaniczna).

Przedstawione zestawienie nie uwzględnia innych walorów i atrakcji, które wymieniane były przez ankietowanych sporadycznie. W odpowiedziach pominięto możliwości ich wykorzystania do celów rozwoju geoturystyki, np. nieczynne, a przy tym interesujące kamieniołomy, np. w Skotnikach Dużych ok. 7 km od Buska-Zdroju, obejmujący m.in. miocenijski klif morski.

Częstotliwość organizowanych zajęć o charakterze turystyczno-edukacyjnym na Pomordziu przez badanych pedagogów wynosiła najczęściej 2-3 razy w roku (47,5%) i 4-5 razy w roku (22,5%). Mniej niż dwa razy organizowało zajęcia 20% nauczycieli, natomiast więcej niż 5 razy 10% (rys. 4). Wyraźnie dostrzegalną pra-

Rys. 4. Częstotliwość organizowanych zajęć o charakterze turystyczno-edukacyjnym w ciągu roku szkolnego

Źródło: opracowanie własne.

widłowością jest malejąca liczba tego typu przedsięwzięć wraz ze wzrostem poziomu kształcenia. Najczęściej zajęcia w terenie odbywali nauczyciele szkół podstawowych, zwłaszcza klas I-III, najrzadziej nauczyciele ze szkół ponadgimnazjalnych. Zajęcia terenowe prowadzą głównie nauczyciele przyrody, aktywni są też geografowie oraz biolodzy i historycy.

Wraz z wiekiem uczniów wydłuża się czas trwania zajęć terenowych. Całoniodniowe, a także dwudniowe zajęcia (wskazane przez 7,5% ankietowanych) realizowane są przede wszystkim w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych.

W zajęciach prowadzonych ze starszymi uczniami pojawiają się elementy turystyki kwalifikowanej (15% respondentów). W większości (10%) jest to turystyka rowerowa i sporadycznie kajakarstwo (2,5%) oraz speleologia (2,5%).

5. Podsumowanie

Uzyskane wyniki wskazują wyraźnie, że Ponidzie ma ogromny potencjał do rozwoju turystyki edukacyjnej, wykorzystującej zarówno walory przyrody nieożywionej i żywej, jak i zabytki historyczne. Na wyjątkową wartość regionu składa się ciekawa budowa geologiczna, związana z występowaniem gipsu. Powszechnie zjawiska krasu gipsowego, występowanie jaskiń, ponorów, wywierzyisk, wąwozów, lejów, uwałów stanowią niezwykłą atrakcję dla geoturystów. Urozmaicona roślinność Ponidzia, z kserotermicznymi zespołami muraw, słonoroślami, licznymi gatunkami endemicznymi, są atutem warunkującym rozwój bioturystyki. Z grupy obiektów kulturowych cenny jest zespół bazyliki w Wiślicy, zespół architektoniczny Nowego Korczyna, kościoły gotyckie w Stopnicy, Zagości i Dobrowodzie.

Miejscowi nauczyciele, zwłaszcza przyrody, geografii, biologii i historii, mają na ogół bardzo dobrą wiedzę na temat omawianego terenu. Chętnie organizują zajęcia w terenie, chociaż – kierując się względami ekonomicznymi – najczęściej lokują je w niewielkiej odległości od szkoły.

Autorzy zauważają konieczność podjęcia wielu różnych działań, aby obszar Ponidzia w zakresie rozwoju turystyki edukacyjnej osiągnął należną mu rangę. Jednym z istotnych wyzwań, jakie stoją przed pedagogami, jest też edukacja regionalna rodziców uczniów. Doświadczenia autorów i przeprowadzona analiza dowodzą, że atrakcyjna forma realizacji zajęć terenowych wzmacnia chęć poznawania Ponidzia. Z informacji uzyskanych od nauczycieli wynika, że uczniowie chętnie uczestniczą w różnorodnych projektach edukacyjnych, pogłębiając wiedzę o regionie.

Zainicjowanie dynamicznego rozwoju turystyki edukacyjnej na Ponidziu nie zależy jednak od nauczycieli i uczniów. Niezbędna jest szersza kampania informacyjna i współpraca podmiotów związanych z turystyką, czego przykładem może być doskonałe funkcjonowanie JuraParku w Bałtowie oraz Geoparku w Kielcach. Na Ponidziu podobny obiekt mógłby zaistnieć np. w nieczynnym kamieniołomie

w Skotnikach Dużych. Poza tym różnorodność opisywanej krainy sprzyja konfiguracji różnorodnych tras turystycznych, tematycznych i edukacyjnych, które z wielkim powodzeniem mogą być wykorzystywane nie tylko w dydaktyce szkolnej.

Literatura

- Cmoch L., *Ponidzie Przewodnik turystyczny*, Wydawnictwo AT „DAL”, Busko-Zdrój, 1999.
- Czerwiński K., Zieliński A., *Rys historyczny Buska-Zdroju w kontekście jego przyrodniczych uwarunkowań*, [w:] *Georóżnorodność Ponidzia*, red. A. Łajczak, A. Fijałkowska-Mader, J. Urban, A. Zieliński, Instytut Geografii UJK w Kielcach, Kielce 2013.
- Denek K., *Wycieczki we współczesnej szkole*, Wydawnictwo Eruditus, Poznań 1997.
- Janowski I., *Krajoznawstwo i turystyka szkolna*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2003.
- Jurecki M., *Ponidzie. W świętokrzyskim stepie*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków 2004.
- Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2009.
- Łajczak A., Fijałkowska-Mader A., Urban J., Zieliński A. (red.), *Georóżnorodność Ponidzia*, Instytut Geografii UJK w Kielcach, Kielce 2013 a.
- Łajczak A., Richling A., Urban J., Zieliński A., *Dlaczego Ponidzie?*, [w:] *Georóżnorodność Ponidzia*, red. A. Łajczak, A. Fijałkowska-Mader, J. Urban, A. Zieliński, Instytut Geografii UJK w Kielcach, Kielce 2013 b.
- Massalski E., *Góry Świętokrzyskie, Przyroda Polska*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.
- Pilichowie M. i P., *Ponidzie. Szlaki turystyczne*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 1985.
- Richling A., Urban J., Łajczak A., Zieliński A., *Historia badań środowiska przyrodniczego Ponidzia ze szczególnym uwzględnieniem georóżnorodności*, [w:] *Georóżnorodność Ponidzia*, red. A. Łajczak, A. Fijałkowska-Mader, J. Urban, A. Zieliński, Instytut Geografii UJK w Kielcach, Kielce 2013.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r., DzU nr 4 z 15 stycznia 2009, poz. 17.
- Wojtyca J., *Organizacja turystyki młodzieży szkolnej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2002.
- Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej nr 18 z dnia 29 września 1997 r., DzU nr 9 z dnia 16 października 1997 r.
- Zieliński A., *Rozwój jezior krasowych w Niecce Polanieckiej*, Wydawnictwo UJK w Kielcach, Kielce 2013.

PONIDZIE AS AN EXAMPLE OF THE AREA WITH THE WIDE RANGE OF DEVELOPMENT OPPORTUNITIES IN TERMS OF EDUCATIONAL TOURISM

Summary: Ponidzie is the name of the land deeply embedded into local residents' minds. This term describes an area with a specific history and culture, but also with a special essence of nature and landscape. Due to its uniqueness, it is perfectly predisposed not only to the development of health resort function (that is currently most associated with), but also to the prosperity of the educational tourism, in a very wide range. The main purpose of this

paper is to show fields of possibilities for such a use of Ponidzie. The study results show that the described region can easily be used in the educational teaching on different levels and fields of study. Geological variety, but also widespread gypsum karst phenomenon, and as a consequence the occurrence of many caves, ponors, karst springs, gullies, sinkholes, and ridges, make the area very valuable for geo-tourists. The occurrence of various grasslands community, halophytes, and the presence of other water ecosystems in its neighborhood, determine the possibility of bio-tourism development. Moreover, the great number of precious cultural heritage objects is also noteworthy. Despite the great quality of the place, it will be necessary to initiate dynamic educational tourism development on Ponidzie. It will require a wide information campaign and close cooperation of tourism bodies from the described area. It also seems necessary to improve the level of local residents' knowledge about the extraordinary treats of the area they live in.

Keywords: Nidziańska Basin, Ponidzie, educational tourism, geo-diversity, karst.